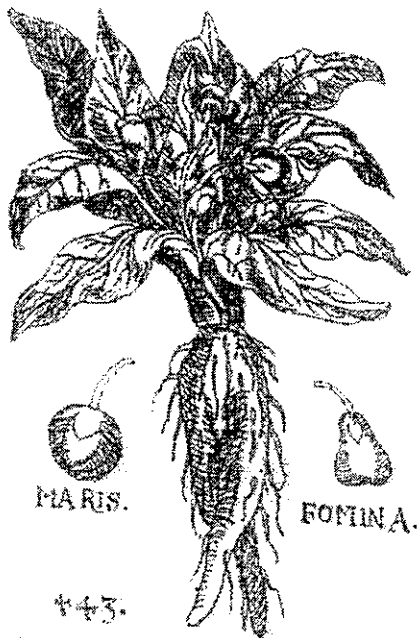

Jaargang 10, nr.2, juli 2002

STICHTING VRIENDEN FRANS BLOEMEN

NIEUWSBRIEF

Alruin uit Dioscorides (1680)

Stichting Vrienden FRANS BLOEMEN

Opgericht 3 oktober 1992.

Doel: in zo breed mogelijke kring de belangstelling voor archeologie bevorderen waarbij de praktisch continue bewoningsgeschiedenis van Wijchen e.o. centraal staat.

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- gratis toegang museum
- gratis bezoek lezingen / excursies

Voorts is er de mogelijkheid tot deelname aan werkgroepen. De werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van het museumbestuur.

Ledenadministratie:

secretariaat Stichting: Postbus 221, 6600 AE
Wijchen: voor opgave van nieuwe leden,
adreswijzigingen en opzeggingen (vóór 1
december).

ING-Bank nr.: 68.16.38.338

Postbank nr.: 81.26.978

Inhoud

REDACTIONEEL
PRIKBORD
AKTIVITEITEN
EXPOSITIES MUSEUM
NATURA DOCET
ENQUETE NAJAARSCURSUS 2001
FIETSROUTE
OPROEP

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: 024 - 6413180

Herman van Leeuwen tel.: 0487 - 532299

Jacques Rommens tel.: 024 - 6422232

Redactieadres: Diepvoorde 32-02

6605 GW Wijchen tel.024 - 6422232

MUSEUM KASTEEL WIJCHEN

Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen

Postadres: PB 9000, 6600 HA Wijchen

tel.: 024 - 6424744

fax: 024 - 6492208

OPENINGSTIJDEN:

vrijdag van 11.00 - 17.00 uur

zaterdag / zondag van 13.00 - 17.00 uur

REDACTIONEEL

door Jacques Rommens

Overal in het land de Juli-zon en de geur van hooi in het buitengebied. In de weiden rond Wijchen en in de kleurrijke bermen staat alles te bloeien. Zoals dat opvallende gele Jakobskruid. waar vrouwtjes van de Sintjakobsvlinder (een overdag actieve nachtvlinder) omheenvliegen om hun eitjes veilig onder het blad te leggen; meestal niet meer dan dertig stuks. En kijk ...ook al zwermen jonge spreeuwen in de buurt. Dan sta je ineens voor de 'wachters' van het rivierenlandschap, de zilverkleurige wilgen verstrooid door het landschap. Vaak staande langs voormalige 'armen'.

Zulke zomerse ontdekkingen hadden onze voorouders ook. Zij woonden langs bochten van rivierarmen op zandige oeverwallen zoals van het Wijchens Maasje en de Kleine Elst. Ja.. op zandkopjes, een veelgenoemd archeologisch begrip. Wonen hier is iets bijzonders want dat waren de plaatsen waar generaties lang bewoning plaats vond. Tot in onze tijd liggen daar (grote) boerderijen. Ondanks de lage bewoningsdruk, koos de prehistorische mens in het rivierenlandschap blijkbaar heel nauwkeurig zijn beste woonplek.

Hemen is " in". Overal hoor je hierover een mare gaan. De echo van het oeroude kasteel Hernen kwam onverwachts twee maanden weken geleden tot ons. Dankzij vooral attente leden van onze kasteleninfo die deskundigen erbij sleepten. De laatsten traceerden diverse steenovens. Deze historische vondst noopte tot snelle aanpassing van de zojuist geopende kastelenexpositie van Hernen. Er moest door de organisatoren op het laatst een tandje bijgezet worden. Zie verderop. Hot nieuws echter ook. De pas ontdekte derde Gallo-Romeinse tempel nabij Elst.

Een tentoonstelling over de geschiedenis van Kasteel Hernen ligt binnen ieders bereik en we rekenen op een volle bak op de te organiseren filmavond van 29 augustus a.s.

Twee dagen later op 31 augustus organiseert de werkgroep Tuungroep een open dag in de Tuun nabij het kasteel.

De redactie wenst u tenslotte een boeiende vakantie toe.

PRIKBORD

●BIJ DE VOORPLAAT

Tekening alruin (*Mandragora officinalis*) uit 1680; tot de Solaneeën behorende verdovende en bedwelvende Zuideuropese plant.

● OUDSTE STADSMUUR BLOOTGELEGD

Bij werkzaamheden in de Parkweg (Nijmegen) zijn resten gevonden van waarschijnlijk de oudste stadsmuur van Nijmegen. De muur werd door de heer J. Thijssen rond het midden van de dertiende eeuw gedateerd (rond 1250). In die periode (1230) kreeg Nijmegen stadsrechten en mocht het een stenen omwalling aanleggen. Van die eerste muur zijn nooit eerder resten ontdekt. Het muurwerk bestaat uit basaltblokken. Dat is dure natuursteen, die geïmporteerd moest worden uit de Eifel. De Romeinen gebruikten het materiaal al om bijvoorbeeld rijkswegen aan te leggen. In hoeverre deze basaltkeien of zuiltjes bestaan uit hergebruikt Romeins materiaal is nog niet na te gaan.

● STEENOVENS HERNEN

O.i.v. de heer Rob Loeffen van Bureau Archeologie van de gemeente Nijmegen zijn twee maanden geleden net buiten Hernen (aan de Stompdijk) enige oude 14 de- eeuwse baksteenovens getraceerd. Loeffen werd vroegtijdig geïnformeerd door enkele leden van de werkgroep Kasteleninfo van het Museum Kasteel Wijchen. Deze laatsten hadden daar wonderlijke bakstenen gevonden. Naar alle waarschijnlijkheid betreft het een 'industriële complex' van baksteen-ovens uit de 13 of 14e eeuw. De grootste oven die tot nu toe is gevonden meet 16 bij 9 meter. Men denkt dat ze dienden om de bouw van kasteel Hernen mogelijk te maken. T.z.t. zal men pogen de ouderdom van de ovens te bepalen. Op 14 mei II. besloten het College van B & W een haalbaarheidsonderzoek te laten uitvoeren naar de mogelijkheid om de ovens te behouden en in te passen in een cultuurhistorische site. Een heel positieve reactie !

● ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN WIJCHENS MEER

Duikers van de regionale stichting Mergor in Mosam hebben onlangs archeologisch onderzoek gedaan in het Wijchens Meer. Zij hebben inderdaad meer inzicht gekregen in de

cultuurhistorie van het gebied rond het meer, waartoe ook de Tienakker behoort. En waar, in de Romeinse tijd, reeds mensen woonden.

●NAAMSWIJZIGING

De Culturele Raad heet voortaan: Moderne en Hedendaagse Kunstgroep.

●GELDERS ARCHEOLOGISCH CENTRUM

Dit centrum, het voormalige Provinciaal Museum Kam in Nijmegen, is elke donderdagmiddag van 14.00 - 17.00 uur geopend; 25.000 archeologische boekwerken staan u daar ter beschikking. De heer Timmermans helpt graag daarbij. Meldt uw komst op tijd en vermeldt het onderwerp waarover u meer informatie wenst. (tel. 024 - 3220619)

Vrijdagmiddag 4 oktober zijn alle vrienden vanaf 14.00 uur daar te gast. Zie verder bij activiteiten.

●RESTEN ROMEINSE TEMPEL ELST

Archeologen hebben drie weken geleden in Elst de funderingsresten blootgelegd van een Romeinse tempel van rond het jaar 100 n. Chr. Volgens de ROB is er sprake van een vondst van landsbelang. De resten verkeren in redelijk goede staat. De tempel is een zogenaamde omgangstempel met vroeger aan iedere zijde van het gebouw een zuilengalerij. Provinciaal archeoloog Femke de Roode noemt de vondst frappant omdat de tempel in het buitengebied is aangetroffen. Tot nu toe werden dit soort tempels alleen gevonden in oude Romeinse stadscentra zoals Trier. In het centrum van Elst, onder de NH-kerk kwamen na de Tweede Wereldoorlog al resten van twee tempels tevoorschijn. De tempel is opgegraven in het gebied Westeraam, een nieuwbouwwijk voor 2250 woningen. De resten verdwijnen weer onder de grond.

●NOVIOMAGUS.NL

Wie het internet opsurft en noviomagus.nl aanklikt komt voor onvermoede mogelijkheden te staan. Eén klik verder en het duizelingwekkende levenswerk van Nijmegenaren Henk Kersten (38) en Hylke Roodenburg (21) verschijnt in beeld. Probeer het maar eens. Vooral het oude Nijmegen wordt ontsloten. Een caleidoscoop van beelden. Het is de uit de hand gelopen hobby van twee liefhebbers. Opmerkelijk is het gegeven dat de

gemeente Nijmegen de domeinnaam noviomagus.nl niet heeft geclaimd. 'Dat is de perfecte naam als je iets over Nijmegen op internet wil zetten', zegt Kersten. De grafisch docent is de initiatiefnemer van de site. Hij maakt de foto's en voert de technische regie over de digitale stad. De student sociale geografie Roodenburg kwam er iets later bij en is man van grondige tekstuele onderbouwing. 'Over een half kantje tekst doe ik zes uur' vertelt hij. Alle rijksmonumenten van Nijmegen zijn momenteel op Noviomagus te vinden. Misschien kan dit een stimulans voor enkele bevlogen Wijchenaren zijn - met interesse voor regionale archeologie en historie - om een site van archeologie/historie van Wijchen & omgeving te vervaardigen -

AKTIVITEITEN

donderdag 29 augustus 2002

Als vervolg op de bijzonder succesvolle filmavond van vorig jaar wederom in Zaal Sterrebos (Wijchen - zaal 1) een archeologisch/historisch getinte filmavond door regisseur Jan van Huet. Het rivierenlandschap annex bewoningsplekken rond Wijchen zullen centraal staan. Er zullen circa vijf, nog niet eerder vertoonde films van hem te zien zijn.. De beelden zullen net als vorig jaar op grootscherm komen. Ook kunnen in ontspannen vakantiesfeer dia's/video's vertoond worden door de eigen vrienden. Neem dan, ruim op tijd, contact op met Jan van Huet (tel.:024 - 6412167). Toegang: gratis

zaterdag 31 augustus 2002. Open dag in de Tuun : georganiseerd door leden van werkgroep Proto-historische tuin. Deze tuin ligt nabij het Kasteel Wijchen. U bent van harte welkom. Genieten en informatie staan centraal die middag. Begerenswaardige stekjes en zaden kunt u die middag, zolang de voorraad strekt, gratis verkrijgen. Er staat een mand voor een vrijwillige bijdrage. openingstijd: van 14.00 - 17.00 uur.

vrijdag 4 oktober 2002.

Bezoek aan het GAC (Gelders Archeologisch Centrum) het archeologisch depot van de Provincie Gelderland - in Nijmegen, Museum Kamstraat (voormalig Museum G. M. Kam). Aanvang: 14.00 - 16.00 uur; verzamelen 13.50 uur. Rondleiding door het Centrum o.l.v. drs. Louis Swinkels, conservator. Geef je van te voren op

(tel.:024 -6422232 Jacques / 024 -6411950 Hella) zodat we zoveel mogelijk per auto naar Nijmegen kunnen reizen.

EXPOSITIES MUSEUM KASTEEL WIJCHEN:

15 JAAR KUNST VAN HET GEMEENTE HUIS

Tot 31 augustus 2002 is in Museum Kasteel Wijchen een selectie te zien van de grafiekcollectie van de gemeente Wijchen.

In 1988 is met deze collectie een begin gemaakt en gedurende de afgelopen 15 jaar is zij uitgegroeid tot een omvang van ongeveer 160 werken. Voor de expositie is een veertigtal werken geselecteerd, die karakteristiek zijn voor de verzameling.

Een verzameling die zich tot doel stelt een breed beeld te geven van de ontwikkeling op het gebied van de Nederlandse grafiek van na de Tweede Wereldoorlog. Uiteraard zijn lokale en regionale kunstenaars vertegenwoordigd, maar met name ook de Cobra-groep krijgt uitgebreid aandacht. Een groot aantal van de verzamelde werken is afkomstig van kunstenaars, die inmiddels tot de groten worden gerekend zoals Appel (maar is niet in de expositie te zien), Armando, Brands, Corneille, Heyboer. Vele andere bekende , maar ook minder bekende namen met een gelijkwaardige kwaliteit maken onderdeel uit van de collectie.

In 1998 is besloten de collectie uit te breiden met tekeningen die, hoewel unica, ook als grafische techniek kunnen worden beschouwd. De expositie geeft een zeer gevarieerd beeld van de collectievorming van de gemeente Wijchen. En is zeker ook interessant voor diegene die alleen de buitenbeelden kennen. **tot 31 augustus.**

ZOMEREXPOSITIE KASTEEL HERNEN 19 juli - 31 oktober '02

In samenwerking met de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen organiseert de kastelen-infogroep van het Museum Kasteel Wijchen een zomerepositie in kasteel Hernen onder de titel: "Die Heerlicheit van Hymen 1247- 1940". De expositie past in de fietsroute de "Route van de Ridders". *

De expositie gaat wat betreft de geschiedenis van de Heerlijkheid Hernen betreft in op:

- de ligging van niet alleen het bestaande kasteel van Hernen, maar ook die van een voorganger, die vermoedelijk lag in het Neerveld;
- de ingewikkelde bouwgeschiedenis van het huidige Kasteel van Hernen;
- de geschiedenis van de Heren van Hernen, waaruit blijkt dat Hernen lange tijd tweehurig is geweest;
- de geschiedenis van de veld- of bultovens, op grond van het feit dat de ovens, waar de stenen voor het kasteel gebakken zijn, onlangs in de buurt van het kasteel zijn opgegraven,

De expositie is onderdeel van de rondleidingen in het kasteel *.

- Verkrijgbaar bij VVV's : Wijchen, Nijmegen en Museum Kasteel Wijchen
  - Kasteel Hernen
- Openingstijden: 16 april t/m 31 oktober.
Rondleidingen op di. do. en za. om 10.00, 11.00, 14.00, 15.00 en 16.00 uur en op aanvraag: tel.0487 531976.

NATURA DOCET

door Cees Mulder

Archeologisch onderzoek bij Shanidar in het Noorden van Irak heeft aangetoond dat hominiden in het Midden Paleolithicum reeds de beschikking hadden over een primitieve farmacie. In 60.000 jaar oude graven zijn pollen aangetroffen van een aantal planten, namelijk Duizendblad *Achillea millefolium*, Heemst *Althea officinalis*, Guldenroede *Solidago virgaurea*, Duizendguldenkruid *Centaureum minus* en Zeedruif *Ephedra sp.*. In de huidige volksgeneeskunde worden deze kruiden nog steeds toegepast: Duizendblad heeft een positieve werking op de spijsverteringsorganen. Heemst wordt toegepast bij ontstekingen aan de luchtwegen. Guldenroede helpt tegen ontstekingen van nieren en ingewanden. Duizendguldenkruid bevordert de eetlust en de spijsvertering en Zeedruif past men toe bij de bestrijding van allergieën. Zo u ziet is deze grafgift een goede keus voor de lange reis in het onbekende.

Om dicht bij huis te blijven, in Apenheul bij Apeldoorn leeft een kolonie Wolapen. In gevangenschap zijn het zwakke dieren. Binnen

een paar jaar is zo'n groep door ziekten geëlimineerd. In de jaren tachtig zijn biologen aldaar in samenwerking met kruidenskundigen gaan experimenteren met de aanleg van kruidtuintjes. Zij hebben een groot aantal verschillende kruiden geplant. Nauwelijks waren de tuintjes aangelegd of de aapjes stortten zich op de Kamille en de Vrouwenmantel. Zoals bekend heeft de Echte kamille *Matricaria chamomile* en de Roomse kamille *Anthemis nobilias* een remmende werking op ontstekingen en krampen. De Vrouwenmantel *Alchemilla vulgaris* wordt toegepast als wondmiddel bij zweren, eczeem en andere huidaandoeningen. Verschillende ontstekingen zijn typische kwalen van Wolapen. Tijdens een hooglopende ruzie tussen twee dominante vrouwtjes raakte een aantal apen in paniek. Vervolgens begonnen alle dieren Kattedoorn te eten, Kattedoorn, *Ononis spinosa* verlaagt de bloeddruk. De Apeldoornse Wolapen zijn nu al jaren opvallend gezond. Apenheul is zelfs de enige dierentuin waar de voortplanting succesvol verloopt. Andere dierentuinen volgen dit voorbeeld.

Het opvallende van deze kruiden is hun wijd verbreide geografische toepassing die niet door de verschillende culturen wordt beïnvloed. Ik geef een paar voorbeelden.

De Wijnruitfamilie is bij ons bekend door de *Ruta graveolens*. Het kruid wordt toegepast ter bevordering van de spijsvertering. In Zuidelijke landen wordt uit deze familie een groep toegepast en wel de Steppenruit *Peganum harmala*. Deze plant groeit in de steppen van Noord Afrika tot in Turkije, Egypte Afghanistan en Noord India.

In Marokko wordt de rook van deze plant ingezet ter bescherming van Djingeesten en als onderdeel van de seksuele maanmagie; maar ook tegen maagpijn.

In Egypte worden versgeplukte planten gemengd met schapenvet. Dit wordt gebruikt bij reumatische pijnen; de rook van de bladeren ook bij hoofdpijn en neuralgieën

Wolfskers: *Atropa belladonna*. Deze mediterrane plant komt voor tot in Iran toe. In onze streken is hij zeldzaam. Het extract van de bladen wordt toegepast als krampwerend en pijnstillend middel. Deze extracten worden ook gebruikt om hun hallucinogene effecten. Zo werd deze plant in de Balkan gebruikt bij de

riten van de volksreligies. In Marokko wordt de belladonna in kleine hoeveelheden gebruikt om de geest helder te maken. Gemalen bessen worden bij bruiloftsplechtigheden toegepast om de vrouw in de geschikte stemming te brengen om haar taak te vervullen. In het hele gebied worden deze planten toegepast als afrodisiacum.

Het is niet bekend hoe wij aan de weet zijn gekomen welke planten goed voor ons zijn. Er zijn waarnemingen dat ook hagedissen zulke voorkeuren hebben. Van een groot aantal planten kennen wij inmiddels via laboratoriumonderzoek de werkzame stoffen. Hoe wij in vroeger tijden tot deze kennis zijn gekomen weten wij niet. Hebben wij het afgekeken van andere dieren? Maar hoe wisten zij dit dan? Ik vermoed dat trial and error hierbij een belangrijke rol heeft gespeeld. De hominiden hebben in de loop van miljoenen jaren van hun ontwikkeling tijd genoeg gehad om te weten te komen wat goed voor hen is. De natuur geeft dit uiteindelijk aan: *natura docet*.

ENQUETE NAJAARSCURSUS 2001

door Nelly Goebertus

- Cursus: 1 De klassieke oudheid en de beeldende kunst.
2 De overgang van de klassieke oudheid naar het christendom.

Oktober 2001, een groep van 29 mensen kwam bij elkaar in de raadszaal van het kasteel. Ze hadden met elkaar gemeen dat zij allen deelnemer waren aan de cursus, de klassieke oudheid en de beeldende kunst, een cursus georganiseerd door de A.W.N. Nijmegen en omstreken voor de eigen leden en voor leden van de stichting Vrienden Frans Bloemen. Het doel van deze cursus, onder de bezielende leiding van de kunsthistoricus Jan Schippers, was om de deelnemers (opnieuw) kennis te laten maken met de bouwkunst en de beeldende kunst van de klassieke wereld. In vier avonden kregen we achtereenvolgens heel veel te horen over: de Grieks-archaïsche periode en de klassieke architectuur, de Grieks-klassieke en Grieks-hellenistische periode, de vroeg-Romeinse periode en architectuur en ingenieurskunst, de Midden- en Laat-Romeinse periode en keizerlijke schilder- en beeldhouwkunst.

Jan Schippers bracht dit alles met een vaart en enthousiasme, dat hij op iedereen over wist te

brengen.

De cursisten hebben deze lezingencyclus, die verlevendigd werd met overhead-projecties, zeer gewaardeerd. Op de laatste avond hebben de meeste deelnemers via een enquêteformulier aan kunnen geven hoe zij over de cursusopzet dachten. De uitkomsten waren bijna zonder uitzondering positief.

De laatste vraag was: Zou u aan een vervolgcursus willen meedoen, gegeven door dezelfde docent, in het najaar van 2002?

Maar liefst 85% van de deelnemers vulde in dat zij dat zeker zouden doen. Het onderwerp (er was een keuze uit twee onderwerpen) dat de meeste stemmen kreeg bleek te zijn: Romeinse christenen, ook weer een programma van vier avonden.

Dat belooft weer een zeer interessante cursus te worden en misschien in een iets lager tempo, waar een aantal invullers van de enquête voor hebben gepleit. De andere vragen (in totaal acht) gingen over de presentatie, de hoeveelheid informatie, de syllabus, de prijs. Maar liefst 88% vond de cursus een aanrader voor anderen omdat bijvoorbeeld de docent zeer enthousiast en boeiend kan vertellen en de deelnemers een goed inzicht heeft gegeven in de klassieke kunst of een basis om verder te studeren. De prijs werd door de meerderheid niet te laag maar ook niet te hoog ervaren en datzelfde geldt eigenlijk ook voor de hoeveelheid informatie. De meeste cursisten hadden over de cursus gehoord via de A.W.N. en een minderheid (30%) via de st. Vrienden Frans Bloemen.

Als je alle antwoorden op een rijtje zet kan de conclusie niet anders luiden dan: er is zeer positief geoordeeld over deze cursus. Een schot in de roos dus en een vervolg zou dan ook een goed initiatief zijn.

Het goede nieuws is, dat wij u kunnen melden dat de vervolgcursus er komt en net zoals de vorige keer kunnen ook nu de vrienden Frans Bloemen weer intekenen, terwijl de organisatie weer ligt in handen van de A.W.N., wat een vruchtbare samenwerking blijkt te zijn.

In het komende najaar geeft Jan Schippers, kunsthistoricus, een serie dialezingen onder de titel: De overgang van de Klassieke Oudheid naar het Christendom en behandelt daarbij de nadagen van het Romeinse Rijk en de opkomst van andere geloven, met name het Chrstendom. De cursus beslaat vier maandagavonden: 30 september, 7, 14 en 28 oktober. Tijd: van 20.00 tot 22.00 uur. Plaats:

Kasteel Wijchen. Tijdens de cursus wordt een syllabus uitgereikt. De kosten bedragen € 47.50. En wie mee wil doen moet dit bedrag voor 1 september overmaken op postgiro 3110639 t.n.v. PENN AWF AFD NIJMEGEN EO, onder vermelding van Klassieke Oudheid en uw telefoonnummer. Dit laatste in verband met mogelijk te veel of juist te weinig deelnemers. Bij het niet doorgaan wordt het cursusbedrag gerestitueerd. Na inschrijving ontvangt u verder geen bericht.

De inhoud van de cursus

30 september 2002: De beeldtaal van de klassiek oudheid staat centraal

7 oktober 2002: Petrus en Paulus arriveren en sterven in Rome.

14 oktober 2002: Wat gebeurt er na het edict van Milaan?

28 oktober 2002: Verschil tussen het West-Romeinse en het Oost-Romeinse Rijk.

Fietsroute: Nergens Veilig ?

(Fietstocht georganiseerd door de Stichting Vrienden Frans Bloemen) .

Er is een nieuwe fietsroute ontwikkeld en op video vastgelegd.

Onze fietstocht begint in de voortuin van het Kasteel Wijchen

1. Kasteel Wijchen

Het is aan de zijtak van het Wijchense Maasje, de Elst, dat rond 1350 een kasteel werd gebouwd. Het begon met een woontoren (de fundamenten hiervan zijn nog te vinden onder de huidige ingang van het kasteel). In de loop van de eeuwen breidde het kasteel zich uit. Vervallen of verwoest in de zestiende eeuw, werd het opnieuw opgebouwd door Emilia van Nassau en Emanuel van Portugal in het begin van de zeventiende eeuw in een Renaissanceachtige stijl. Het Kasteel was oorspronkelijk omgeven door een uitgestrekt jachtterrein. In de achttiende eeuw werd direct om het kasteel een parkachtig bos aangelegd met paden in de vorm van een ster. De naam Sterrebos herinnert daar nog aan.

Als U de voortuin van het Kasteel uitrijdt gaat u rechtsaf de Sterrebosweg in. (Aan de rechterhand ziet u nog een overblijfsel van het vroegere Sterrebos). Bij de kruising (voor de parfumerie) gaat U rechtsaf de Spoorstraat in. Deze rijdt U helemaal uit. U passeert daarbij de

Edah, gebouwd op de plek waar nog niet zo lang geleden de boerderij "De Poort" stond . Deze boerderij was gebouwd op de resten van een ridderhof het "Huis opten Elst" (1402). U steekt de overweg over en gaat dan meteen linksaf het fietspad op dat parallel aan de spoorbaan loopt. De eerste afslag gaat U rechtsaf de Elstweg in. Meteen rechts ligt huis "De Elst" (gebouwd op de Elst). Even verderop links ligt bejaardencomplex "De Elsthof".

2. De Elsthof

De Elsthof is een bejaardenhuis. De namen Elsthof en Elstweg verwijzen naar het riviertje de Elst, dat hier vroeger onbekommerd zijn loop had.

U rijdt de Elstweg uit en slaat aan het einde linksaf de Passedwarsweg in. *Meteen rechts tegenover de Elsthof, ziet U twee knotwilgen. Deze bomen stonden in een weiland vlakbij de Elst. In de vijftiger jaren is dit riviertje gedempt om plaats te maken voor woningbouw en een weg. De bomen zijn blijven staan en herinneren ons aan vroeger tijden.* De tweede straat gaat U rechtsaf het fietspad van de Klapstraat in. Deze fietst U helemaal uit. Aan het einde steekt U de Randweg Noord over. U fietst dan links het Egelpad in.

3. Romeinse wachttorens

Daar waar het Egelpad een bocht maakt en van naam verandert in de Passerot herinnert ons een gedenkbord eraan dat hier ooit een Romeinse wachttorens heeft gestaan. Als U met de rug naar het bord gaat staan ontrolt zich aan U een vergezicht (met een boerderij op de achtergrond) dat herinnert aan de prehistorie. Toen bouwden boeren op dit wat hoog gelegen stuifduin ook al hun boerderijen, zij legden er hun akkertjes aan en lieten het vee erop grazen.

U vervolgt links aanhoudend de Passerot tot U aan de rechterkant een wegwijzer ziet staan. U gaat richting Leur via het fietstunneltje dat onder de snelweg door naar de Leurseweg gaat. U passeert vrijwel direct aan de linkerkant een watertoren, gebouwd aan het Wijchens Maasje. Aan het einde van de Leurseweg gaat U rechtsaf richting Meerenburgh de Van Balverenlaan in. U vervolgt die tot aan het kerkje. U ziet daar aan de rechterkant een informatiebord.

4. Motte-Burcht te Leur

Op dit bord staat aangegeven dat hier in de vroege middeleeuwen waarschijnlijk een kasteel gestaan heeft. Het was niet meer dan een houten toren, die stond op het heuveltje achter de kerk. Zo'n heuveltje wordt ook wel een motte genoemd. Van die hoogte was het gebied goed te overzien. In latere eeuwen werd het bij hoog water ook gebruikt als vluchtheuvel.

Als U bij het bord rechts het pad in fietst ziet U na 50 meter aan de linkerkant de met bomen begroeide motte. U gaat weer terug richting het kerkje en ziet recht tegenover het kerkje een oude maalterij uit 1920 (te herkennen aan het molentje op de punt van het dak).

Hier werd het graan gemalen van de protestantse boeren in het gebied. De katholieken moesten het laten malen op de Hermense molen. (Dit werd opgelegd door De Heren van Hernen waar de boeren hun grond van pachtten. Het wordt dan ook de "Molendwang van de Heer van Hernen" genoemd).

U vervolgt de Van Balverenlaan tot het punt waarop U een watertje passeert, dat onder de weg doorloopt.

5. De Elst

Als U de moeite neemt het pad voor de boerderij (met geel/rood markeringsteken op een boom) een paar meter naar rechts tussen de bomen door te lopen ziet U het watertje in het landschap verdwijnen. Het is te volgen aan de hand van de knotwilgen die op de oever staan. Wat U hier ziet is de Elst. Het water daarvan stroomt nog steeds, omdat de Elst door het Grootpolderdistrict Maas en Waal gebruikt wordt bij de afwatering van de polders die om Leur liggen.

De Van Balverenlaan verder volgend passeren we rechts het Huis te Leur.

6. Het Huis te Leur (1780)

Hoewel de huidige Heer van Leur, baron Otto van Verschuer, er niet woont, is Het Huis het centrum van de nog bestaande Heerlijkheid Leur. Heerlijkheden waren in de Middeleeuwen kleine bestuurlijke eenheden onder gezag van een Heer. Hij bezat een groot aantal rechten; onder andere het recht op duiveslag. Het was het recht van de Heer duiven te houden en te

jagen. De duiventil verderop in het landgoed herinnert daar nog aan.

U rijdt verder de laan af tot restaurant "Wat schaft de pot vandaag" gevestigd in de boerderij de Meerenburgh (ook congrescentrum) en slaat daar linksaf de weg op die ook Meerenburgh heet. U volgt die weg tot daar waar het Hernens Meer onder de weg doorgaat.

7. Het Hernens Meer

Het Hernens Meer is een overblijfsel van een serie van watergeulen die ontstonden nadat de Rijn/Waal door het ijs van de Laatste IJstijd (15000 v. C.) gedwongen werd naar het westen af te buigen. Een waaier van watergangen was het gevolg. Het Hernens Meer (zo breed omdat het ook lang als bekken fungeerde om bij overstromingen (van de Waal) overtollig water op te vangen) vervolgt zijn weg richting Hernen als Leigraaf en komt uit in de Elst. Lei is een ander woord voor sloot. Het achtervoegsel graaf slaat op het feit, dat de sloot gegraven is.

8. Standaardmolen

Let ook op de Standaardmolen gebouwd door een van de laatste Heren van Hernen rond 1750. De molen is gebouwd op een voorloper van de uitgestrekte soms hoge (tot 23 meter) stuifduinformatie Hernen/Bergharen.

U fietst de Meerenburgh, Dassenloop (via tunneltje onder de A50), Tunnelpad, dat even later Dorpsstraat heet helemaal uit. Aan het einde gaat U links, richting Batenburg. Rechts passeert U het kasteel Hernen.

9. Kasteel Hernen

Het Kasteel Hernen is gebouwd als vierkant kasteel rond 1350 aan een vertakking van de Elst. Het begon net als in Wijchen met een woontoren waar helaas weinig van over is. Het kasteel is vooral in de zestiende eeuw sterk uitgebouwd. Het was helemaal omgeven door een gracht, die aan de voorkant helaas dichtgegooid is. Omdat Hernen nog steeds overkomt als een echt middeleeuws kasteel werden er in de jaren zeventig opnamen gemaakt voor de beroemde televisieserie Floris.

U fietst verder via de Dreef richting Batenburg tot de T-splitsing bij de boerderij de "Wijnakker". U slaat rechtsaf Neerveld in, maar stopt nog even voor de boerderij.

10. De Wijnakker

Omdat er voortdurend sprake was van dijkdoorbraken werden de boerderijen en dan vooral de schuren (we noemen het dan ook wel vloedschuren) op een terp gebouwd. Dat is duidelijk te zien aan de boerderij "De Wijnakker". Misschien heeft hier rond 1000 n. C. wel een motte-kasteel gestaan waar de eerste Heren van Hernen woonden.

U fietst het Neerveld helemaal uit.

11. Neerveld

Het Neerveld is een oude weg die door de polder, het Neerveld, langs het Wijchens Maasje loopt vanaf Bergharen richting Batenburg. Hoewel de weg bij de herverkaveling van het hele gebied is verbreed en lager is komen te liggen doet het nog steeds als dijkweg aan. Er ligt een serie van oude veldboerderijen aan; "De Schebbelaar", "De Wijnakker" en "Boerderij Neerveld" (uitgaande van de loop van het Wijchens Maasje).

Aan het eind van het Neerveld gaat U rechts de Schaarsestraat in.

12. De Schaar

Het gebied links van de Schaarsestraat (langs het Wijchens Maasje) was vroeger een Meent. Dit was grond voor gemeenschappelijk gebruik. Iedereen die vee had mocht het daarop laten grazen. Er werd echter wel precies uitgemeten hoeveel grond ze kregen toegewezen. De schaar was daarvoor de maat. Een schaar grond was goed voor 1 koe, 3/4 schaar voor een vaars (jonge koe van ong. 2 jaar, dat nog niet of slecht één keer gekalfd heeft) en een 1/2 schaar voor een pink (eenjarig kalf). Kreeg een boer een weiland op conditie van 20 scharen toegewezen, dan mocht hij daar 20 koeien op laten grazen, of 26 vaarzen of 40 pinken. (bron: van Dale)

Aan het eind van de Schaarsestraat (waar U over het Wijchens Maasje fietst) slaat u linksaf richting Bergharen. U passeert daarbij de Tolbrug.

13. Tolbrug

We gaan over de Tolbrug. Dit was de enige brug over de Nieuwe Wetering die Hernen met Bergharen verbond. Er werd tol geheven. Nu is het een café, waar geen tol meer wordt verheven, maar we wel terecht kunnen voor een kopje koffie of thee.

Aan het begin van de bebouwde kom van Bergharen slaan we even linksaf de Veldsestraat in. Na honderd meter zien we aan de rechterkant het in oorsprong Romaanse kerkje van Bergharen.

14. Dorpskerk van Bergharen

Het is zeker dat de huidige kerk al voor 1050 uit een tufstenen zaalkerkje van 8 bij 14 m. is ontstaan. Het werd gesticht vanuit het dekenaat Xanten, zoals vele van de kleine parochiekerkjes in het rivierengebied. Rond 1250 werd er een toren aan het zaalkerkje toegevoegd. Wat we verder weten is dat Ridder Wilhelm van Millen in 1311 het patronaatsrecht van de kerk van Leur verkocht aan de Cisterciënzerabdij Altenkamp (nu net over de Duitse grens bij Wezel). Daarmee kwam ook Bergharen als één van bij Leur behorende kapellen onder deze monniken te vallen. Deze bouwden een kloosterhoeve in Bergharen; "De Munnickenhof" (waarover straks meer). Zij bouwden het middeleeuwse zaalkerkje rond 1500 om tot een gotische pseudo-basiliek. De toren uit 1250 lieten ze staan.

U fietst over de Veldsestraat terug naar de Stompdijk. Daar slaat U linksaf. Na vijftig meter slaat U daarna rechtsaf de Wijksestraat in richting Winssen, Ewijk. Deze rijdt U helemaal uit .

15. De Weem

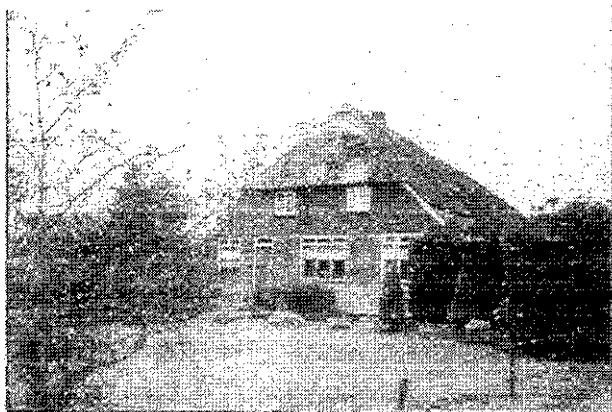
Op de Wijksestraat ervaart U als nergens anders de overgang van een hoog naar laagaflopende stuifduinformatie naar de nog lager gelegen natte gronden. Dit is uniek. We hebben het dan ook over de grootste stuifduinformatie op het grondgebied van Wijchen, die nog geheel in tact is. Wat opvalt zijn de langs de Wijksestraat in een lint gebouwde boerderijen, die allemaal met de achterkant naar de lager gelegen gronden zijn gebouwd. Het hooi kon zo naar binnengereden worden. Deze in lintbebouwing gebouwde wijk wordt de Weem genoemd (weem is een oude naam is voor pastorie; wellicht heeft hier dus ooit een pastorie gestaan).

Aan het einde van Wijksestraat steekt u over naar de Hoekgraaf.

16. De "Munnickenhof"

Als U op de Hoefgraaf bent en naar rechts kijkt ziet U twee boerderijen. De linkse daarvan is de oudste en draagt de naam "Munnickenhof", wat herinnert aan het feit dat hier vanaf ong. 1300 een kloosterhoeve heeft gestaan van de Cisterciënzermonniken uit het Duitse moederklooster Altenkamp. Zij brachten het gebied in cultuur en verzorgden de erediensten in de omringende kerken. Zij stichtten ook een bedevaartplaats op de Kapelberg gewijd aan Maria (waarover later meer).

U fietst de Hoefgraaf helemaal uit. Aan het eind maakt de weg een scherpe bocht naar links, richting Bergharen. U komt dan op de Elzendweg.

17. Stuifduinformatie

De Hoefgraaf loopt langs de hoogste uitlopers van de Bergharense stuifduinformatie (hoogste punt ong. 25 m.). Dat is aan uw linkerhand. Rechts ziet U lager gelegen gebied. Daar loopt de in het begin van de veertiende eeuw gegraven Oude Wetering.

De Elzendweg fietst u helemaal uit tot de Kapelberg. U gaat links een onverhard pad in, de Kapelberg op (het hoogste punt van de Bergharense stuifduinformatie). U passeert alvorens bij de ingang de bedevaartplaats te komen links de molen "De Verrekijker".

18. Kapelberg

De ingang van de huidige bedevaartplaats, gebouwd in 1945, is gemaakt van stenen van het kasteel van Balgoij. In de kapel staat nu een replica van een Maria met kind uit 1300 (gemaakt door een Cisterciënzer broeder). De verering van Maria gaat, zoals al eerder werd gezegd, terug naar de Cisterciënzermonniken uit de veertiende eeuw. Zij zijn met de verering begonnen. Eerst voor de boeren uit de eigen streek. Later voor mensen uit de verre omtrek.

Na de Kapelberg weer te hebben verlaten vervolgt U uw weg door Bergharen (aan het einde van het onverharde pad links en meteen weer rechtsaf) via de Molenweg, linksaf de Dorpsstraat in (richting Hernen) en via de Stompendijk terug naar Hernen.

19. Baksteenovens voor Kasteel Hernen

Daar waar de Stompendijk overgaat naar Dorpsstraat Hernen ziet U in de bocht aan de linkerkant in het weiland een verhoging. Daar liggen dikke lagen van baksteenresten die zijn overgebleven van de baksteenovens, waar de stenen werden gemaakt voor de bouw van Kasteel Hernen in del 4de eeuw.

In Hernen, waar de Dorpsstraat een bocht naar rechts maakt, gaat U links af de Broekstraat in (later wordt dit Kavelpad) richting Wijchen.

20. De Heerlijkheid Leur

Vanaf de Broeksestraat kunt U naar rechtskijkend nog een keer genieten van de Heerlijkheid Leur, enigszins oplopend in het landschap en gemarkeerd door hoge bomen. Het huis dat U aan de achterkant ziet is het "Kleine Huis" (samen met het Huis te Leur gebouwd door de Van Balverens aan het eind van de 18e eeuw)

Via het Kavelpad komt U over een brug over de snelweg Wijchen in.

VOLGEND NUMMER

De volgende nieuwsbrief, een jubileumuitgave t.g.v. het 10-jarig bestaan van de Stichting Vrienden Frans Bloemen verschijnt rond 20 september 2002.

Kopy inleveren vóór 15 augustus 2002.

Eindredactie: Diepvoorde 32-02

6605 GW Wijchen; tel.024 - 6422232

OPROEP/OPROEP/OPROEP

Vele Wijchenaren zijn de afgelopen tien jaar nauw betrokken geweest bij de oprichting, en verdere uitbouw van onze stichting. U bent misschien op bijzondere wijze op het archeologische spoor gezet.

Die verschillende ervaringen willen we nu aanboren. Zet ze eens op papier en zend ze ons door zodat de redactie een prachtige jubileumuitgave **half september** kan uitgeven. Bedankt !